

מו"מ בין האדר"ת לר"נ הרץ הלוי סביב היתר השמיטה (תרס"ג)

מו"מ זה בפולמוס היתר השמיטה תרס"ג נדפס לראשונה בספר 'הוראות שעה' (ירושלים תרס"ט) ומפאת נדירותו של הספר, דפוסו הקשה לקריאה, שבושי הדפוס וחוסר מקורות להבנת הכתוב, כמעט ולא נודע. בחוברת זו סודרו המכתבים מחדש, חולקו לפסקאות, תוקנו מטעויות הדפוס ונוספו בו מקורות.

ערך יוחנן ישמח.

תוכן המכתבים

- א. מכתב האדר"ת דעת מהריל"ד, מכירה בהבלעה, שביתת הארץ.
- ב. תשובת ר"נ הרץ: תשובה להנ"ל.
- ג. מכתב האדר"ת: ערעורים על הסכמת מהריל"ד, אלו שכוונתם לקנטר ילקו ולא המתכוונים לש"ש.
- ד. מכתב האדר"ת: דעת רי"ז שטרן שאסר הגרי"א הסתמך על שמן המור.
- ה. תשובת ר"נ הרץ: תשובה לדברי רי"ז שטרן.
- ו. מכתב רי"א ספקטור: היתר המכירה גם בשנת תרנ"ו.
- ז. מכתב האדר"ת: מילוי ידיו של הר"י הלוי לביצוע המכירה.
- ח. ר"נ הרץ: סחורה בפירות שביעית והוצאתם לחו"ל.

א

מכתב האדר"ת זצ"ל

החזוה"ש לידי"נ הרב הגאון המפורסם בתו"צ, כש"ת מו"ה נפתלי הערץ הלוי שלי"ט הגאבד"ק יפו עה"ק ת"ו ואנפי". שלום שלו' כמשפט ליראי ד' ולחזו"ש.

ע"ד שאלותיו בהיתר עבודה לאחינו שומרי השביעית איך יעשו בשביעית הבעל"טי בדבר הוראתו אשר גם הגאון האדיר מהריל"ד² זצ"ל הסכים לכתר"ה למכור האילנות עם הקרקע מקום היניקה וכו', ורק אמר מפורש שאינו קובע הלכה זו לדורות, וע"ז מסתפק ידידי שי' איך לעשות, ומה אשיב לו אם הגאון שר התורה זצ"ל לא רצה לקבוע מסמירות להלכה זו מה אשיב ע"ז אני הפעוט בתרמילי, והגאון הישיש שלי"ט³ אומר כי אינו רוצה עתה להתערב כלל וכלל מפני שאינו יכול לראות בעצמו, ואם ברור לך הדבר באחותך כו"⁴, ע"כ לא אומר עתה דבר בזה, כן השיב לנו היום. אמנם לעניותי נ"ל שכדאי הוא הגריל"ד ז"ל לסמוך עליו בשעת הדחק כנר"ד. ואשר אמר לי ידידי שי' בהיותי אצלו בפעה"ק שא"א עתה לעשות כן מפני שמנהיגי חברת יק"א⁵ לא ישמעו לנו חקרתי ודרשתי ע"ז ואמרו לי שגם עתה כמאז הבארון ר"ש⁶ נ"י הוא הראש וראשון לחברתם ייעשה גם עתה כמאז. ולפי קט שכלי הי' יותר טוב למכור לגמרי על משך שתי שנים. לשנה זו ולשנה השביעית לבד, ולא יותר. וכמש"כ היתר זה בשו"ת שמן המור חיו"ד ס"ס ד' בזה"ל: "וזאת תורת העול"ה בנד"ד, שהוא בשדה הכרם דאי אפשר למעבד תיקון השכירות, שבודאי יעשה עבודת הכרם בשביעית כדכתיבנא דמשרא שרי ליה לבעל הכרם למעבד אחד משני האופנים האלו הנזכרים. האחד, למכור את כרמו לגוי מכירה דאופן וחלוטה גמורה גוף הקרקע ממש בשטר מפורש לשתי שנים, דהיינו שנה א' קודם השמיטה ושנת השביעית עצמה, כמה ששנה זאת הכרם, להיות קנויה לו לאדם גוף הקרקע והאילנות, להיות ארון ומושל בה שתי שנים כקונה קנין עולם, ושיחזיר לו את כרמו תיכף אחר עבור ב' שנים, אם אין לבו בטוח על הגוי לעשות מכירה סתמית לפום דינא, ובשטר ושישמע לו הגוי אחר הקנין להטיב להתחייב לו שאחר השביעית יחזיר לו את כרמו והוא יחזיר לו לגוי את מעותיו כדכתיבנא לעיל". עכ"ל לנדון זה, והוא באמת המובחר מלהשכיר בהבלעה שזה נראה לכל כהערמה גלוי, שאנו מתירין למכור בהבלעה אשר כל ההיתר הוא רק בשביל שיכולים לתלות שלא יעשה עבודתו בשביעית וכל עיקר המכירה הוא כדי שיעשה. אבל באופן הנזכר נ"ל שלא יצטרך לעשות טצדקאות ללי"ח דינא דמלכותא⁷, שלפי דינא דמלכותא מכירה לשתי שנים אין דינא כלל כמכירה רק כשכירות בעלמא וא"צ לעשותו בבית הערכאות שלהם.

1. שנת תרט"ד.
2. ר' יהושע ליב דיסקין זצ"ל רבה של בריסק, שעלה לירושלים בשנת תרל"ז, נפטר בשנת תרנ"ח.
3. ר' שמואל סלנט זצ"ל, שהיה אז רבה של ירושלים.
4. ע' שבת קמז:
5. החברה לשוב יהודים מיסודו של הברון רוטשילד.
6. רוטשילד, שהיה מיסד ומנהל יק"א.
7. בשלטון הטורקי.

ואשר שאל בשני' ע"ד המהרי"ט⁸ שהסכימו הפה"ש⁹ להשכיר בהבלעה, והרי הארץ אינה שובתת ומה יועיל לנו היתר הבלעה כלל. כבר קדמו בספר מנחת אילנות¹⁰. בתמיהתו זאת ואולם גם הוא כפה"נ ל"ר, רק שו"ת מהרי"ט, אבל לא את שו"ת המבי"ט¹¹ אשר המהרי"ט נשען עליו, ושם מביא מקורם ד' המה"ר ישעי' מטראני בפסקיו שכ' כלשון הגמר' דע"ז ט"ו ב' שמצויין על שביתת השדה בשביעית ובכ"ז כ' תו"מ בפשיטות דזהו רק שלא בהבלעה אבל בהבלעה מותר ונראה דעתו שגם בשביתת בהמה יסבור כן וצ"ע בד' הרז"ה ומלחמות פ"ק דשבת¹². ואמנם בגוף החידוש שהביא המנ"ח סוגיא זו, דבשביעית גם ע"י עכו"ם אסור מן התורה נפלאתי מאד שלא זכר דברי התוס' במקומו¹³ דדייקו לכתוב לישראל החשוד ולא כ' סתם דאפילו לעכו"ם אסור, מכלל דלס"ל כלל שמשמעות הגמר' שגם לגוי אסור לעבוד¹⁴.

ויעוי' רש"ל ומהר"ם בב"מ (ז). שלפה"ש נחלקו בזה ולפלא שלא הביא תלמוד ערוך שבע"ז שם שנראה פשוטתה כמהרש"ל ומנ"ח שגם על ידי עכו"ם אסור (וגם חידוש על המנ"ח שלא זכרם) ואינו מבין מה יענה המהר"ם על סברת הרש"ל שמפורש כי שנת שבתון יהי' לארץ¹⁵.

אולם היותר תמוה לי של"נ בשו"מ (כמדומני) שיאמר בו שעוברים בעשה זו אם עבד עכו"ם בשביעית בשדה ישראל, ויעוי' בהר"מ פ"כ משבת¹⁶ שכ' בעשה דשביתת בהמתו שאסור להשכיר ולהשאיל בהמתו לנכרי שמא יעשה בה מלאכה בשבת ואילו בפ"א משמיטה ויובל¹⁷ לא כ' ד"ז, רק שאסור לעבוד בשנה השביעית ועובר בעשה ג"כ, אבל להשאיל או להשכיר שדהו לנכרי בשביעית בשביל עשה זאת לא נזכר בשום מקום. ולא לשתמיט תנאי ופוסקים להשמיענו חידוש דין זה והוא נפלא מאד. ולענייני הייתי אומר בזה דבר חדש, עפ"ד התו"כ פ' בהר"ם¹⁸ שדרשו "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה"¹⁹ לכם ולא לאחרים". והיינו דאין פירות שביעית הפקר לעכו"ם רק "לך ולעבדך ולאמתך" כו' ע"כ ניתן לומר שמקרא זה לכם ולא לאחרים נדרש גם על שלפניו על הפסוק "שבת שבתון יהי' לארץ שבת לה"²⁰. ע"ז ממעט הך קרא "והיתה שבת הארץ לכם" ולא לאחרים שדין שביתת הארץ אינו מוטל, רק לכם, וגם של ראוּבן בשל שמעון אסור, וזהו שביתת הארץ ואינו כמו לך שבחמץ שממעט גם של ישראל חברו או לכם שבציצית ולולב וכיוצא בזה, שע"ז אהני קרא ד"שבת הארץ" שהארץ תשבות, אבל רק לישראל,

8. שו"ת מהרי"ט, ח"ב, סי' נ"ד.

9. פכ"ג הט"ו.

10. מצוה שכ"ו.

11. שו"ת המבי"ט, ח"ב, סי' ס"ד.

12. ז. בדפי הרי"ף.

13. ע"ז טו: תוד"ה מ'.

14. לפי מה שביארנו דברי התוס' בפכ"ט אין ראי' מדברי התוס' - הערת ר' יוסף צבי הלוי זצ"ל.

15. עיין לעיל מ"ש בזה בפכ"ח - הערת ר' יוסף צבי הלוי זצ"ל.

16. ה"ג.

17. ה"א.

18. פרשה א, ו.

19. ויקרא כה, ו.

20. שם, שם, ד.

ולא לעכו"ם שעליהם אין איסור לעבוד בשדה ישראל בשביעית, ומקרא נדרש לפניו ולאחריו. וממש סגנון כזה נמצא בחולין (ק"ח:): בפלוגתא דרב וריו"ח אם יש יד להכשר (ואם נבא לפלפל יתיישבו לנו גם הסתירות לזה אם נמצא). ידעתי כי הוא דבר חדש מאד אבל לחומר הנשוא, שלא נמצא שום זכר בדברי רבותינו התנאים והאמוראים והפוסקים רי"א, שיאמרו בשדה של שביעית כמו בשביתת בהמת ישראל בשבת, ואולי נוגע מעט בפלוגת המבי"ט והבית יוסף בפירות שביעית משדה עכו"ם²¹. ואיך שיהי' כמדומני שאין לחוש כלל על הוראות המבי"ט ובנו המהרי"ט ואחריהם הפה"ש להשכיר שה"ש בהבלעת איזה שנים את זה הנני נוחן מאד להשיב לכ"נ את אשר נראה לפי עניות דעתי ואתו הבחירה.

והנני ידירו עוז בכל לו"נ, המעתיר תמיד בעד שלומו ובריאותו שלותו ומנוחתו, מכבודו, אלי' דוד ראבינאוויץ תאומים

21. משאם ומתנם בזה נדפס בשו"ת אבקת רוכל סי' כב"כ.

ב

תשובת ר"נ הרץ זצ"ל

אחדש"ה כמשפט וכו'. הגיעני מכתבו מיום ד' חנוכה, ועתה הנני להשיב על מכתבו כמבוקשו וגזירתו להשיב תיכף, כי גם אנכי ידעתי הנחיצות ואף כי חולשתי רבה מאד, לא אמנע מלהתחזק ולכתוב מפני הכבוד ומפני הנחיצות, ה' ירחם עלי ועלי' דמר ויחלימני ויחזקני.

מ"ש מעכת"ר שיותר טוב לעשות מכירה לזמן על משך שתי שנים כמ"ש בתשובת שמן המור¹, אם כי לא ראיתי עצם התשובה, קשה לי איך התיר למכור לנכרי, דאטו גרע מכירה לזמן משכירות לזמן, בשכירות אסרו חכמים גזירה משום למכירה חליטה, כמ"ש בספ"ק דע"ז², ובודאי גם מכירה לזמן דמיא לשכירות ונכלל בגזירה הזאת, ונהי דהתירו שכירות בזמן הזה מפני כי אנחנו שוכנים בין האומות, ואם לא יתירו שכירות אין למי להשכיר ותשאר הארץ שממה, כל זה בשאר שני שבוע אבל בשמיטה ובכרמים, שאדרבא כל השנים אינם רוצים להשכיר כלל, רק שבעצמם יעבדו, ורק שנתנו לו על השמיטה, ואפי' השנה שקודם השמיטה אינם נתנין לו רק בשביל השמיטה, מי התיר להם באופן כזה³, וגם לענין דינא דמלכותא צריך חקירה ודרישה, אם מפני מכירה כזאת,

1. חו"ד ס"ד.

2. טו.

3. השמן המור מחלק בין שכירות למכירה לזמן כדכתבתי לעיל – הערת ר' יוסף צבי הלוי.

ולבר מכל זה, מאחר שבשמיטה שעברה נעשה באופן שכתבת⁴, והבארון חתם על שטר מכירה, כפי האופן שכתבתי למעכת⁵ה במכתב הקודם בהסכם הגאון ריל"ד זצ"ל, ויהי' חה"ש גדול אם נעשה כעת באופן אחר ולא יהי' כחוכא ואיטלולא ולא ניתן מקום כו"ש⁶. ומ"ש מעכת⁷ה לענין הבלעה שקדמני בס' מנחת חינוך, חפשתי אחר הס' הנ"ל, ומצאתי וראיתי מ"ש בזה, ומ"ש מעכ"ת כי לא ראינו את תשובת המבי"ט כנים הדברים כי מחוסר ספרים אנכי.

ומ"ש מעכ"ת ע"ד המבי"ט שהביא לשון הגמ' דע"ז (ט"ו ב'), שמצויון על שביתת השדה בשביעית, ועכ"ז כ' תומ"י בפשיטות דזהו רק שלא בהבלעה, אבל בהבלעה מותר עכ"ד מעכ"ת. והנה כשאני לעצמי נראה לפרש דבריו, דהנה הא דמצויון על שביתת השדה בשביעית היינו כמ"ש המנ"ח במצוה קי"ב דבעשה עובר בכל עבודת קרקע אפי' ע"י אחרים, דכתיב⁸ 'שבת שבתון יהי' לארץ'⁹ 'ושבתה הארץ', מבואר גזה"כ דהארץ תשבות וכמו שמצוים על ש"כ וש"ב בשבת, כן מוזהרים על שביתת הארץ בשמיטה, והמשכיר לעכ"ז או לישראל השדה, עובר המשכיר משום שביתת שדהו" עכ"ל. והנה הא דעובר בעשה היינו אם עושה, דהיינו בשעת השכירות או עובר בעשה (בעת המלאכה של הנכרי כאשר יתבאר להלן), אבל אם הוא משכיר שאר השנים, נמצא על השכירות אין כאן איסור, דהא משכירו לשאר השנים אלא ששנת הז' נבלע בתוכם, ממילא אינו עובר בעשה, ומה שהנכרי עושה אח"כ, לאו ע"י ישראל עושה, א"כ מי יעבור על שביתת הארץ, דהא הישראל לא צוה לו וארובה הוי ניהא לו שלא לעבוד, א"כ מה שהנכרי עושה הוי כממילא ואינו עובר. דוגמא לזה בשבת לענין ש"כ ע"ש¹⁰.

וז"ש אח"כ להתיר בהבלעה, אמנם להשכיר לנכרי לשביעית בעצמה עובר בעשה, ומ"ש בס' מנחת חינוך 'וקצת צריך עיון שלא מצאתי בר"מ דין זה מפורש אך ודאי הלכה היא באין חולק' עכ"ד, וכן תמה מעכ"ת, ולא הבנתי מאי קשה לו, דהא באמת בלאו הכי אסור להשכיר שדה לנכרי בא"י, כמבואר שם בפ"א דע"ז¹¹ כר' יוסי "משכירין להם בתים אבל לא שדות" גזירה שכירות. משום מכירה, משום דבמכירה איכא תרתי חניית קרקע והפקעה ממעשר ע"ש בתוס', שפירשו דוקא למ"ד יש קנין ולכאורה י"ל דדוקא בשאר שנים דאיכא הפקעה ממעשר, משא"כ בשביעית דפטור מן המעשרות, אבל זה אינו דאיכא ג"כ תרתי דקא מפקע לי' משביעית למ"ד יש קנין, דזה פשוט, דאם נמכר לנכרי אין כאן מצות שביתת הארץ, דשביתת הארץ לישראל נאמר ולא לעכו"ם, ואף אצל ישראל י"ל שפקע איסור אצל נכרי למ"ד יש קנין, ואכמ"ל. ולמ"ד אין קנין, ג"כ יש מפרשים דאיכא תרתי, דבשעה שזורעה מפקיע ממעשר, והקשו התוס'¹² דא"כ בשכירות נמי יש"ל לגזור אטו מכירה, ויש ליישב דבשכירות לאי הפקעה היא, דהא גוף הקרקע של ישראל היא, ואינו מפקיע את הקרע, ורק התבואה נפקעת והקרקע בקדושתה קיימא, ואינו נפקע

4. דהיינו למכור האילנות עמ' לקוץ עם שיעור יניקה בקרקע כי היכי דלא להוי שום חשש משום לא תתנם - הערת ר' יוסף צבי הלוי.

5. עי' פרה פ"ג מ"ג.

6. ויקרא כה, ד.

7. שם, שם, ב.

8. שבת יח..

9. כא..

10. ד"ה הא.

רק לזמן, והוא כמו שהניחה בורה ולא זרעה, משא"כ במכירה דהוי אפקעתא ממש, ולכן אסרו להשכיר ג"כ רק מטעם גזירה, ובלא"ה אפי' למ"ד אין קנין, ג"כ אין יכולים להתיר שכירות בשביעית דהא חזינן דגזרינן שכירות לזמן אטו מכירה לחלוטין, וא"כ אף אם אינו משכירו, רק לשביעית, דבמכירת שביעית אין אפקעתא, אבל מ"מ הרי מכירה לחלוטין הוא, על הזמן דמפקע ממעשר, וגזרינן שכירות בשביעית אטו מכירה שהיא לחלוטין, דאיכא תרתי, וא"כ לא הוי לי' להר"מ להשמיענו ד"ז בשביעית, דבלא"ה אסורה. ואם משכיר לישראל חשוד, אין שליחות לדבר עבירה להתחייב המשלח בעשה, אע"ג דהמנ"ח כתב ג"כ דעובר בעשה, אם משכיר לישראל אין נראין דבריו בזה, אע"ג דכתבנו לעיל דעיקר העברת העשה הוא במה שעושה מעשה ולא בדבר הנעשה ממילא, וא"כ העברת העשה הוא בשעת השכירות, וא"כ גם בישראל חשוד יעבור, זה אינו דהא "ושבתה הארץ" הוא העשה, ואיך נאמר שעובר בשעת שכירות על "ושבתה הארץ" הא בשעת שכירות עדיין הארץ שובתת, אלא ע"כ העברת העשה הוא בעת עבודת הארץ שמבטל השביטה, אלא שאם נעשה ע"י אחר, אז אמרינן שע"י השכירות נחשב מעשה עבודה, שאח"כ ע"י הנכרי כאלו עשאה המשכיר ע"י המעשה ההוא, ואמרינן יש שליחות לנכרי לחומרא, משא"כ בישראל חשוד אמרינן אין שליחות לדבר עברה, רק השליח עובר בלאו ועשה, וא"כ לא הוי' לו להר"מ להביא דין זה כלל. אלא דאנן השתא, דאם לא ישכירו לנכרי תשאר הארץ שממה ולכן מותר להשכיר, כמ"ש הראש "לענין שכירות בהמה ולכן הותר אצלנו השכירות בשאר שני שבוע. אמנם בשביעית אסור מחמת העשה הנ"ל, רק שבהבלעה התיר המבי"ט. ואם כי אנכי לא ראיתי את המבי"ט מ"מ נראה שהוא התיר רק באופן כזה שישכיר לו על ארבע וחמש שנים, ד"מ¹² שהשכיר לו בסתם מכאן עד שנת תרס"ה, ולא אמר לו שיזרע בכל שנה, ולא נעשה שלוחו על שנה שביעית, ואדרבה באמת לא רצה ג"כ שיעבוד בו', אלא שבדיעבד אם עבד לא איכפת לו, אבל להשכיר לו בהבלעה באופן שיעבוד בו', זה לא התיר שהרי נבטל בזה עשה ד"ושבתה הארץ".

ומ"ש מעכ"ת לומר, דגם בשביתת בהמה יסבור המבי"ט להתיר בהבלעה. נראה שיש לחלק בזה, דשביתת בהמה אינו דומה לשביתת קרקע, דהא כי אזהר רחמנא על שביתת בהמה, היינו שהבהמה לא תעשה מעשה, וכי אזהר בשביעית על שביתת קרקע, היינו בלא מעשה, דהא קרקע עולם היא ואינה עושה כלום, רק האזהרה שלא יעשו בה מעשה, וא"כ תינח בשביתת בהמה בשבת, דאפי' אם משכירה, הרי גוף הבהמה נשארה של ישראל, ואזהר רחמנא לישראל שבהמתו לא תעשה מעשה, וא"כ שפיר אמרינן דמה תועלת בהבלעה, דהא בעת שהבהמה עושה מלאכה עובר הישראל על אזהרה הזאת, שהרי בהמתו עושה מלאכה, אמנם בשביתת קרקע בשביעית, לא הוזהר על הקרקע שלא תעשה מלאכה, כנ"ל, רק שהוזהר שלא יעשה בה מלאכה ע"י אחרים, וכיון דממילא לא שייך בזה העברת עשה, כ"א ע"י המעשה הקודם ע"י שכירות, כנ"ל, ואם בהבלעה אין בשכירות מעשה לאיסור, וא"כ מה שעושה אח"כ הנכרי עבודה במה יעבור הישראל דהא לא שלחו לעבוד בו', כנ"ל.

11. ע"ז פ"א אות ט"ז.

12. דרך משל.

ומ"ש מעכ"ת מדברי התוס' בע"ז (ט"ו:), שדייקו לכתוב לישראל החשוד ולא כ' התם דאפילו לנכרי אסור כו', לא הבנתי דברי מעכ"ת בזה, דהא התוס' לענין מכירה איירי, ובודאי אם מכרה לנכרי אין בו שביתת קרקע למ"ד יש קנין.

מ"ש מעכ"ת מדברי מהר"ם בב"מ ל' דגם מהר"ם יורה להרש"ל דאסור בלאו הכי בשביל עשה דשביתת הארץ. אמנם כוונת מהר"ם על החזקת ידי נכרים בשביעית בשדותיהם, שרק מפני דרכי שלום הותר, וכמ"ד אין קנין, ואפ"ה אינו אסור רק משום שבות, ונחשב ההחזקה כאמירה לנכרי לעשות, ואיכא שבות דאמירה לנכרי, ועשה ליכא, דהא הקרקע אינו של ישראל זה האומר לו ומחזק ידו לעשות, רק שהי' אסור משום שבות כמו בשבת, לולי דרכי שלום. ועי' בס"פ הניזקין¹³ בפירוש"י. "השתא אחזוקי מחזקינן. ידיהם בדבורא בדבר האסור לישראל כגון עבודת שביעית" ע"ש.

מ"ש מעכ"ת דבר חדש עפ"ד הת"כ "לכם ולא לאחרים", לענין פירות שביעית, ורצה מעכ"ת לומר דמקרא נדרש גם לפניו על הפסוק "שבת שבתון יהיה לארץ" כו', וממעט הך קרא "והיתה שבת הארץ לכם" "לכם ולא לאחרים", שדין שביתת הארץ אינו רק לכם, וגם של ראובן בשל שמעון אסור כו', ואינו כמו "לכם" שבציצית¹⁴, לולב¹⁵, וכיו"ב, שע"ז אחני קרא ד"שבת הארץ" שהארץ תשבות, אבל רק לישראל ולא לעכו"ם, שעליהם אין איסור לעבוד בשדה ישראל בשביעית, ומקרא נדרש לפניו ולאחריו ע"כ דברי מעכ"ת. ויש לעיין בזה מה יהיה מפירות האלו שיזרע ויעבוד העכו"ם בשדה ישראל הרי פירות שביעית אין נותנים לעכו"ם. ונ"ל דהיינו דוקא בפירות של ישראל דממילא, אבל בפירות ממה שעבד העכו"ם, אדרבה הפירות הם שלו, ואסור לישראל ליהנות מהם, דאם נאמר דגם לישראל מותר, א"כ מאי "וכי תאמרו מה נאכל" דכתיב בקרא¹⁶. והנה לפי המפורש בתוספתא פ"ה¹⁷ דשביעית שאסור להאכיל לעכו"ם פירות שביעית, והיה הדין הפוך, דפירות שביעית של ישראל אסור להאכיל לנכרי, ופירות שעבדן נכרי אסור לישראל לאכול, והוא דוחק. ועוד א"כ מה הרווחנו בשכירות עכו"ם, אם הפירות אסורים לנו וכ"ת דודאי מותרים לישראל אלא שנוהג בהם קדושת שביעית.

ומ"ש "זאת מה נאכל" היינו אחר זמן הביעור, התינוח למ"ד ביעור זה שריפה¹⁸ אלא למ"ד הפקר לעשירים ולעניים¹⁹ א"כ מאי "מה נאכל" דקאמר, ודוחק לומר דשביל זהמן שאין נכרים בא"י עסקינן, דהא בכל זמן היו תושבים וגם לעתיד, דהא "מהם תקנו עבד ואמה" כתיב²⁰ מכל אלה נראה דאדרבה שביתת הארץ גם ע"י עכו"ם. ולמען לא תהיה סוגי' דע"ז (ט"ו:): מתנגדת לדברינו, לכאורה, במה שחלקנו לעיל בין שביתת בהמה דשבת, לשביתת קרקע בשביעית לענין הבלעה, ובסוגיא דע"ז מדמה להו אהרדי, ראיתי לדבר מעט בסוגיא הנ"ל לברר שאין סתירה לדברינו, ואעתיק לשון התוס' בקיצור בד"ה

13. גיטין סב.

14. במדבר טו לט.

15. ויקרא כג מ, עי' סוכה מא:.

16. שם כה כ.

17. ה' יד.

18. פסחים כא:.

19. ב"מ ל:.

20. ויקרא כה מד.

מי דמי וז"ל: "לכך נראה לפרש התם אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית פירוש לפי שאין האיסור תלוי בגוף הבהמה כו' ואפילו השאיל פרתו כו' אין שום איסור שביעית על הבהמה כו' ויש להתיר כו' מטעם תלייה כו' אבל גבי שבת שהאיסור תלוי בגוף הבהמה ואיכא איסור כו' לפיכך אין להתיר למוכרה מטעם תלייה דשחיטה ופריך והרי שדה דאדם מצווה על שביתת שדהו כו' יש בו איסור דאורייתא אם זרע בו הישראל ותלינן להתירא" עכ"ל. הסבר דבריהם, דהתוס' מפרשים דהא דרבה פליג על רב הונא דתלה בענין מכירת בהמה, ולא חייש לשבת דאומר לשחיטה זבנתה, והביא ראייה משביעית דמותר לבי"ה למכור בהמה לישראל חשוד, ותלינן שיכול לשוחטה, ולא חייש "ולפני עור"²¹, חילוק רבה דלא דמי דהתם אין מצווה על שביתת בהמתו בשביעית, והיינו דהתם משום לתא ד"לפני עור לא תתן מכשור" אתינן עלה, וא"כ האיסור הוא שלא יתן את המכשול לחבירו. א"כ מתנאי האיסור הוא שהדבר הנותן הוא המכשול בעצמו, וכיון שכאן אין האיסור תלוי בגוף הבהמה, א"כ אין הבהמה עצם המכשיל, דהא המכשיל אינו בה, רק אם יעשה בה מלאכה בקרקע בשביעית, א"כ לענין לפני עור לא עבר עלה, דאפשר שלא יעשה בה מכשול. וזהו הטעם דתלינן, דכיון דאין זה עצם המכשול דהא אין תלוי האיסור בגוף הבהמה, רק שאפשר שאח"כ יעשה בה מכשול, א"כ אינו עובר דהא אפשר שלא יעשה מכשול ואין זה בכלל "לא תתן מכשול", משא"כ גבי שבת דאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת, ולכן אסור למכור בהמה לעכו"ם גזירה משום שכירות, והנכרי יעשה בו מלאכה, ולא נוכל לתלות דאומר לשחיטה זבנתה, דהא משום איסור דשביתת בהמתו ואתאן עלה, ואם יחרוש בה הנכרי, יהיה איסור על ישראל משום שביתת בהמתו, והאיסור על גוף הבהמה, וא"כ איך נדחה את האיסור על ידי תלי, דשמא לשחיטה זבנתה, דאדרבה צריכין אנו לראות ולהשמר בגוף האיסור גם מספק, דהא בלפני עור ג"כ אם הוי בגוף האיסור, לא היינו תולין, ולכן גזרינן כאן ולא תלינן, ופריך "והרי שדה דאדם מצווה על שביתת שדהו בשביעית", ומותר למכור לישראל חשוד, ותלינן להתירא והיינו דתינח ב"לפני עור", במכירת בהמה בשביעית שפיר קאמר רבה, דכיון דאינו מצווה על שביתת הבהמה, וא"כ בהמה לא הוי גוף המכשול, אלא שאם יעשה בה מלאכה בז' אז יעשה בה מכשול, ולא היא בעצמה, ולכן תלינן, ונמצא שהבהמה איננה מכשול ואינו בכלל "לא תתן מכשול", אבל מה יענה במכירת שדה בשביעית, דאדם מצווה על שביתת השדה, והאיסור תלוי בה בגוף הקרקע, והיא בעצמה המכשול, שאם הוא ביד ישראל אחר, יש בו איסור דאורייתא אם זרע בו הישראל, נמצא השדה בעצמה היא המכשול, ונכלל ב"לפני עור לא תתן מכשול" דהא איסור דאורייתא תלוי בה בעצמה, וא"כ למה תלינן לקולא, דהא אפילו באיסור "לפני עור", לא היה לנו להקל לפי הסברא הנ"ל. ועתה לפי פירוש זה של התוס' בסוגי' הנ"ל, יראה הרואה שאין מזה סתירה כלל לדברינו. וכ"ש לפי רש"י שפיר' הסוגיא "אדם מצווה, על שביתת בהמתו בשבת" – "ואיכא למגזר משום כל הני" דהיינו שאלה ושכירות ונסיוני, ופריך משדה פי' "ואיכא ג"כ למגזר מכל הני" דודאי לא שייך סוגיא זאת לדברינו, אע"ג דהתוס' תסרי פירש"י, וכתבו דלא שייכי כל הני גבי שביתת שדה. ע"ש בדברי התוס' סתומים, ובפרט בדברי המהרש"א על דבריהם, שא"א להולמם כלל כפשוטם ואכמ"ל.

אמנם שאני לעצמי, לבי עלי דוי מאד. רואה אנכי מיום שבתני פה, והשמיטה שאנו מדברים, עלי היא השמיטה השלישית מיום שבתני ביפו, וראיתי כי אלה אשר התחילו למשכוני נפשם על היתר השמיטה, רובם ככולם לא יצאו נקיים, ואנכי כמו כן אשר הלכתי בדרך אשר הסכימו פה הגאונים הגדולים. אבל אנכי הייתי ההולך ובא ועוסק בזה להיתר סחירה בפירות שביעית, וכבר אמרו רז"ל²² "כמה קשה אבקה של שביעית" כו'. וכבר ראיתי כי גם אנכי קבלתי למטרפסי עבור זה, בזה השמיטה, שאני חולה בעוון זה, וירא אנכי מאד להשתקע בזה ולקבל עלי במקום חמור כזה, כי מה אני ומה כחי איש פשוט אשר יעמיסו עלי הוראות חמורות כאלה. ואם מעב"ת כותב שאיננו רוצה לסמוך על דעתו, ומה אענה אנכי אחריו. ואם מעב"ת רוצה לכתוב לגאוני גאליציה ורוסיה הלא צריך למחר הדבר כי כמעט אין עוד פנאי. סוף דבר אם יעמוד מעב"ת מרחוק לא אוכל לעשות גם אנכי בפה שום דבר, כי מהראוי היה, שכל ההוראה הזאת יעשה מגדולי ישראל או בכנופיא דלימטי לכל אחד שיבא מכשירא.

ומה שמבקש מעב"ת לדעת, אם הסכים הגר"ד זלה"ה על ההוראה של הבלעה, ידע מעב"ת, דרכי בהוראות אלה הי' ששאלתי בכל פעם את הגאון ריל"ד זצ"ל, ואם הסכים להיתר הסכים, ואם לא רצה לומר לא היתר ולא איסור, אז התישבתי ושאלתי את הגאון הרש"ם, ואם פסק להיתר אז הייתי מספיק בזה. ובענין הוראה הזאת של הבלעה אינני זוכר היטב וכדומה לי שגם הגאון ריל"ד זצ"ל, אמר לי אם יעשו כמהרי"ט ז"ל אין לנו להרהר, אך לא אוכל להעיד בודאי. אבל זאת ידוע לי בבירור שהצעתי לפניו, ואיסור בודאי לא אמר בה. אך בכל זאת צריך להתישב היטב והרבה בכל ההוראות בזה, כמארז"ל בפסחים²³ דבני מדינת הים סכרי מילתא ובפרט בזמנינו זה, אשר ראיתי עד כמה הוקל בעיניהם עד שנעשה כהיתר, ואוי לעינים שכך רואות ולאזנים שכך שומעות. מי יודע אחרית כוונת המחפשים היתר, ואף הכשרים והיראים שבהם אינם רואים היטב את הנלד, וכל המקיל להם מגיד להם ומניחים להשטות בעצמם. ולא אוכל להעלות הכל בכתב וצריך בקשת רחמים וסיעתא דשמיא לכל יצא מכשול מתחת ידי המורים. והנני הצעיר מברכו בלב ונפש שיחזקהו ה' ויחלימהו ויברכהו בשלום ובהשקט, כחפץ וחשק כל הנלוים אליו ויראי ה' וחפץ הדוש"ת.

נפתלי הירץ הלוי
החונה פעה"ק יפו ת"ו.

22. סוכה מ:.

23. נא..

ג. מכתב האדר"ת זצ"ל

שלו' שלו' בריות גופא וחי' אריכי, ליד"ע ויד"נ יראיו יד"נ עוז, הגאון המפורסם חו"ב וכו' וכו', מו"ה נפתלי הערץ הלוי שי' לאי"ט הגאב"ד יפו. על יקרתו אשר כבר הגיע לידי ביום ג' שבוע העבר, עוד היום, כבוד עלי להשיבו כרצונינו, אבל מה אעשה ולא אורח ארעא דקאי גברא רבא אבראי, ואני רוצה להגיע דברי אליו במקודם, וכמוהו כמוני רוצה אני בתקנת אחינו שומרי תורה ד' עליהם יחיו. במכתבי בימי החנוכה בקשתיו, ולא גזרתי עליו, חלילה לי מביטוי קשה כזה ורק ורזותיו, להשיבני מפני האורחים שחיכו בפה על תשובתינו, ואני הבטחתים לאסוף אסיפת הרבנים בדבר הזה. וכבר אבוא ואימא לידידי שיחי' גופא דעובדא. הן כבר כתבתי לכ"ג נ"י, בדבר אשר נדברנו להתיר בהבלעה, כהוראת המב"ט והמהרי"ט ואחריהם הפאה"ש ז"ל, והנה היינו בצוותא חדא עם רבנים מובהקים וכמעט הסכימו על ידי, ושוב נתפרסם בעיר ומגרשי' והנה רעש גדול הרב דדובראונא' ועמו הרב ר' מענדיל מונעשטער נ"י², ועוד אחדים וטבלא גדולה בידיהם חתום מהגריל"ד ז"ל, ויבדל לחיים טו"א הגרש"ס³ נ"י, ועליהם צבא חתומים רבנים ובעב"ח שאין לעשות גם ע"י נכרי, שום עבודה בשום הוראת היתר בעולם. והראתי להם מכתב כבודו אשר משמעו שהגריל"ד הסכים להיתר האב ובנ"י זצ"ל. אך נחיתנא לסיפיה והנה באמת לא זכר שמו על ההוראה הזאת, ובכן עמדו מנגד לאמר שלא התיר כלל בשנת תרנ"ו. ואח"כ בא גם הרה"ג ר"ח זאנענפעלד⁵ נ"י, אשר גם הוא מהחתומים שמה, ואחרי העיון, השיב, שאין הסכמת הטבלא שייכת כלל להיתרם של הגאונים האלו, אך לאשר ברצוני הי' שיסכימו כולם ע"ז אמרתי לבאר משפט. והנה שמעתי אחרי קול רעש גדול מחסידי הגריל"ד ז"ל, לעמוד מנגדי, וכן נתפרסם בעיר, כמו שהייתי ח"ו רוצה למשרי תרבא⁶. ואחרי המו"מ שהי' לנו והראתים דברי המב"ט ומהרי"ט ואמרתי להם ד' כתר"ה נ"י, וכי אנחנו יודעים את התורה יותר מהם, ואם קשה על דברינו, אין אחריותם עלינו, וכדאי המה לסמוך עליהם בשעת הרה"ק כזאת, שלא יאומן מי שא"י בזה, אך כל השקלא וטריא לא נכנס באזניהם, והם באחת הרי כו"ח⁷ לפנינו, הטבלא הזאת חמורה מעקרי תורה, אשר בכל דבר אנו מחפשים היתרים לשעה. ולכן בראותי קנאתם כ"כ, ובידעי כי הגרש"ס נ"י משך ידו, ואולי ימצא מי ומי שיצא דוקא לאסור, ע"כ אמרתי לכולם קץ הדברים כי אני ל"י דבר ממה שיהי' עד כה, ורק ע"י הרב ביפו שליט"א נתעוררתי עתה לשום לב לעובדים, וכי ידעתי שבש' תרנ"ז הותר מעט ממה שהי' בש' תרמ"ט א"כ ל"נ תורה חתומה, אך לאשר הראוני טבלא מרובעת כו"ח באסיפת חו"ר ב"ד הגדול בחו"מ מאסיפתנו ועתה אין איש אתי, ע"כ גם

1. ר' שאול חיים הלוי הורביץ שמאז עליתו ארצה (תרמ"ג) שמש כרבה של שכונת מאה-שערים. מח"ס כלילת שאול ועוד.
2. שהיה אז חבר ב"ד בירושלים.
3. הגאון ר' שמואל סלנט.
4. המב"ט והמהרי"ט.
5. שהיה אז חבר ב"ד בירושלים.
6. ע' שבת קלז:
7. כותב וחותם.

אני מושך ידי מזה ולגמרי תהיה ידי מסולקת מהוראה בזה, ולא אומר לא איסור ולא היתר, מלבד מה שיודע' כ' הרבנים שי' באיזה קולות שכבר הקילו בש' תרנ"ו, ע"ז בודאי יכולים הם לסמוך, ויותר לא אומר בזה דבר, כי היכי דלא ליקרי אותי ב"ד שריא⁸, ולא לצווחי עלי בי מדרשא ובכ"ז לא אמנע הטוב מלכתוב שאלה זאת לגאוני ח"ל שיחי'. ביום שלפני האסיפה שלחתי לשאול את הרב מלובלין נ"י מה דעתו בזה, ואמר שיתיישב ויעיין בזה, וביום ה' העבר שמעתי שדעתו להחמיר הרבה וכי א"א להתיר בהבלעה לכולם, רק אם בא יחיד לשאול, ואני השבתי לכל שואל אותי כי מאז לא אומר בזה דבר וכאשר יודע מעב"ג נ"י, כמאז כן בל"ס יעשה. והנה להשיב ע"ד פלפוליו שכ' אלי כבודו, אף כי דבריו נחמדים ונעימים, אבל למגינת לבי כבד עלי הכתיבה ל"ע מפני חלישותי. מכתבים רבים עלי לבדי לכתוב (מלבד לחתום על מכתבים הנוגעים לכוללים וכיו"ב) ועוד עתה עלי לכתוב שלשה עשר מכתבים לרבנים שונים בחו"ל ע"כ ישא ידידי שיחי' על אשר אינני משיבו על ד"ת, ובאמת הוא למותר כעת לפלפל. את אשר כ' ידידי שי' ע"ד ת' שמן המור הצדק אתו, ואחרי אשר כבר יצאה הוראה מלפניו בשנת תרנ"ו לעשות המכירה בא"א⁹, בודאי יוכל לעשות גם עתה כן, למכרם ע"מ לקוץ ועם קרקע שיעור היניקה, וכאשר הסכים לו הגר"ל ד' זצ"ל. ואם שלא החליט לדורות כן, הרי עכ"פ אז הסכים, מפני שעה"ד, ק"ו לשנת השביעית הבעל"ט, לפי מצב העובדים בעת הזאת, ד' ירחם עליהם. וכן אשר הורה כהוראות המבי"ט והמהרי"ט ז"ל, מי ימחה בידו אם גם עתה יעשו כן. ואשר כתבתי לשון השמן המור, הוא לאשר בהיותנו יחד בהאכסניא דפה ספר לי ידידי שי', כי עתה אי אפשר לעשות כן מפני שאין הברון הנדיב, בעל המושבות¹¹. ועם בעל היק"א א"א לדבר בענינים כאלו, שהכל משחק להם, אבל לפה"נ מדברי כתר"ה שי' דגם עתה יוכלו לעשות כמאז, ונשמע שיד הנדיב גם עתה בזה כמאז, ע"כ בודאי צדקו דברי ידידי שי' שאין לנו לשנות מהוראתו בקודש אז, יפה כ' כתר"ר שי' לקיים דברי המבי"ט. ואומר כדברי ר"א על ריב"ב¹² "חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים", ואיך שהוא נהנתי, כי כמוני כמוהו דעתנו שוות שאיסור שביעת הארץ בשביעית רק לישראל הוא, ולא לעכו"ם, ואם שאין טעמנו שווים מיני' ומיני תסתיים שמעתתא, ויש פנים גם לדברינו אף שדבריו צודקים לענין הפירות, וג"א הרגשתי בזה, עכ"פ יהי' מה שיחי', אבל סוגיא דע"ז אינה עומדת נגד האב ובנו הגאונים, שראו את החידוש להתיר בהבלעה, ולא כהמנ"ח שדומה שמצא מציאה מה שנעלם מהגאונים האדירים האלו. ידידי כ' שהמנ"ח תמה שלא מצא זה בהר"מ, וכי גם אני תמהתי בזה, וכי אין בזה תמי' כלל דהא בל"ז אסור להשכיר כו'. כמדומני שאני לא תמהתי בזה כלל, רק שאמרתי לראי' שלא כהמנ"ח ממה שלא נמצא זה בהר"מ, ואם מפני שכבר בל"ז אסור, גזירה משום מכירה, כד' מעכ"ת, אני לא באתי לידי מדה זו, ואדרבה מזה הראי' דאין איסור השבתה נשבת ע"י מלאכת עכו"ם, מדלא אסרו שכירות משום השביעית דחמירא, מפני גזירת מכירה. אכן גם דברי ידידי שי' נ"נ וצר לי שלא אוכל להשתעשע בהם, וכבר נלאו ידי, ל"ע, לכתוב גם המעט הזה, מלבד מה שרעיוני טרודות, ובכמה הפסקות כתבתי כל האמור.

8. ע"י ע"ז לו.

9. ר' שניאור זלמן לדריר שעלה ירושלימה בשנת תרנ"ב. מח"ס תורת חסד.

10. באיזה אופן.

11. שמועה שהובררה אח"כ כלא נכונה.

12. נגעים פ"ט מ"ג.

אשר כתב ידידי שי' כי אם אני כותב שאינני רוצה שיסמוך עלי, ק"ז הוא, שיחי'. ק"ז זו תשובתו בצידו, ידידי שיחי' כבר שו"ט¹³ עם הגאון האדיר ה"ארי החי" זצ"ל, ויבדל כתר"ה לחיים ארוכים וטובים עד ק"כ שנה, וגם כבר שו"ט לעצמו בהלכות באלו זה כשתי שביעיות שהיו לפניו למעשה, ואני גר בארץ, למעשה לא עסקתי ועם גדולי הדור לא דברתי גם להלכה, ועתה איך אקבל עלי להורות הוראה להיתר, בידעי ערכי הדל. אמנם אשר יכתוב ידידי שי', שלבו עליו דוי, כי כל אשר התחילו למשכוני על היתר השמיטה רובם ככולם לא יצאו נקיים, וכן גם מעלת כ"ת שיחי' בעצמו כו' וכו'. לא כן עמדי, חלילה למעכ"ת שי' לפחד מזה, ואותם שידע דשקלו למטרפסייהו ל"ע, כמדומני שלא דברו דבריהם לש"ש, רק מפני הנצחון והקנטור וביוז חכמי ירושלים ת"ו, וכל לומדיה מקבלי החלוקה, ורצונם הטה את דעתם להקל בלא טעם וריח, ידידי שיחי' יודע היטב מי ומי היו בזה. זכרוני בש' תרמ"ח שראיתי לגדול א' שקרא ב"הצפירה"¹⁴ מאמרו של רב פלוני שכ' שהמסייע להעובדים לשמור השביעית ה"ה מסייע ידי ע"ע כו', ופטפט דברי הבל כאלו והגדול ההוא נרעד ונרתת מרוב צער ועגמת נפש, ואמר בפה מלא, תמה אני אם יוציא זה הכותב שנתו, וכן הי' ר"ל, וכי נקלה הוא לבזות חור"ר ירושלם והת"ח שבה, והוא עון מרגלים, ואין תימה דשקלי למטרפסייהו ל"ע. אבל ידידי שיחי' כוונתו לש"ש, לטובת העניים והאומללים ל"ע, לא להתייחר, להתפאר, לא לקנטר ולהתגדר, וה"ה משא ומתן בהלכה למעשה ובפרט אחרי שכבר דן לפני הגאון זצ"ל והודה לו והתורה חסה על ממונם של ישראל, וכת"ר נ"י משבט לוי, יזכה לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, הלכה ומורין כן, ויברך ד' חילו ופעל ידיו ירצה ובשביל הוראות היתר בשביעית בעד אחינו הרעבים ללחם, ושומרי תורת ד' ופקודיו, ארך ימים ישביעהו ולשמים ארוכות ורבות יחלמהו ויחזקהו. ומהטעמים שאני רוצה למשוך ידי בכלל הוא לבל יאמרו המשכילים והחפשים אחות י"ל בבית המלך¹⁵, ויתלו בי בוקי סריקי לאמר כי אינני כהגריל"ד זצ"ל המחמיר, ולי כוחא דהתירא הרבה אתי כו'. כבר התפארו בי שאני מיחדי חובבי ציון, ועוד מעט יתארוני ח"ו הרב הנאור וכיו"ב, בהתוארים האלה המרים כלענה, וד' יודע לבבי כו'. כבר כתבתי את כל אשר אתי ליד"ג הגאון דשאויל¹⁶ שיחי' ואיד"ש אכתוב בימים האלה להגאונים מלכוב¹⁷ ובארזאן¹⁸ מגליציה ואולי גם להגאב"ד מקארלין¹⁹ שיחיה, וזולתם אין לנו בדור היתום למי לכתוב, וד' ישלח למעלת כ"ת רפואה שלימה ויחזקהו ויאמצהו לאורך ימים ושנים ככל אונ"ש נפש ידידו המעתיר בעדו תמיד ומברכו מלו"ג ידידו עוז,

אלי' דוד בן טויבא

המבקשו להזכירני בתפלתו.

13. שקיל וטרי.
14. עתון יומי שי"ל בוורשה.
15. עי' מגילה טו:
16. ר' יוסף זכריה שטרן, מח"ס זכר יהוסף ועוד.
17. ר' יצחק שמלקיש, מח"ס בית יצחק.
18. ר' שלום מרדכי הכהן שבדרון מח"ס שו"ת מהרש"ם ועוד.
19. ר' דוד פרידמן מח"ס שאילת דוד ועוד.

ד. מכתב האדר"ת זצ"ל

זה איזה שבועות שכתבתי לכתר"ה נ"י בדבר השביעית ובחפזון כתבתי לו איזה דברים בשם ידידי עוז הגאון דשאויל נ"י, אשר בעת כתיבתי לכ"ג נ"י קבלתי מכתבו, ולאמץ לב ידידי שי' ע"ד השביעית הודעתיו מש"כ הגרי"ז נ"י אלי, שבכלל הענין דעתו נוטה לאחוז ולהקל כל מה שאפשר, ובקיבוץ חברים ומופלגי תורה, ובאופן לראות הנלד שלא יאמרו הבריות שהותרה הרצועה לגמרי ולבטל מצות שמיטה לגמרי, ח"ו כו' וכו', הנה למחרתו קבלתי מכתב גלוי ממנו, כותב לי הדברים האלה:

"ע"ד ההיתר ממכירת הכרמים עם מקום יניקתם לבד, מלבד איסור 'לא תחנם'¹, ומצד איסור מפורש 'והארץ לא תמכר לצמיתות'² הוא דבר זר מאד בגילוי דעת, ואומדנא דמוכח לכל שהוא רק להפקיע האיסור לבד, והערמה דמוכח, וכחוכא ואטלולא וחה"ש, וזה קרוב להיתר הרב המנוח מקובנה³ במכירת קרקעות, אשר צווחו עליו כ"ע, וגם בשאלות ותשובות "משיב דבר"⁴ וישתקע ולא יאמר, ואף שכתבתי בחפזון במכתבי שלא לנגוע בכבוד הרב מיפו, בעדותי ממכתבו שממכתב הגריל"ד להרב מיאנישאק⁵, שא"כ נתבטל כל איסור תורה, אין הכחשה גלוי' למה שאמר הרב דיפו, שלא אמר, רק שאינו רוצה להתערב בזה להתיר, ובקשתי למחוק שורה זאת ממכתבי, שבלי לחלול ח"ו בוקי סריקי עלי, שאני מצדד ג"כ בהיתר כזה, ובקשתי ג"כ לשלוח לי בחזרה הדף הזה עם ההמחק בשורה הזו כו' עכ"ל אות באות. העתקתי דבריו לראות מה דעתו בזה.

ומש"כ שהרב דקובנה התיר מכירת קרקעות וצווחו עליו כ"ע, לא ידעתי טיב הדברים, מה הי' היתרו של הרב מקובנה, וכמדומה שלא התיר יותר ממש"כ בשו"ת שמן המור, והרב ר' חיים יעקב שפירא⁶ הראב"ד בבר"צ שלנו נ"י, ספר לי, שכל עיקר הוראתו סמך על השמן המור שנוכר בעקרי דינים, ובקובנה לא הי' אותו הספר, ונשלח לו מברלין (כמדומני), ובודאי כבר הרגיש בעל שמן המור, במש"כ הגאון דשאויל, מ"לא תחנם"⁷ ומ"והארץ לא תמכר לצמיתות", ואין הספר תח"י כעת, ולפי"ד השעה"מ למכור רק לשתי שנים, א"כ לא שייך בזה הלאו דלצמיתות כלל (ובכה"ג ה"ל רק כשכירות ול"ש משום "לא תחנם"), ולא אפונה, כי מעלת כ"ת שוי להאי שמעתא כגדי מסנקן⁷, ואם כבר דן בזה לפני הגריל"ד זצ"ל ולא מיחה בידו, הרי לפנינו שתיתנו כהוראה.

1. דברים ז, ב.
2. ויקרא כה, כג.
3. ר' יצחק אלחנן ספקטור.
4. ח"ב סנ"ז.
5. ר' יחיאל מיכל ולפזון, מח"ס שפת הים ג"ח.
6. שהיה אז מו"ץ בקובנה - הערת ר' יוסף צבי הלוי. ולאחר עלייתו ארצה, תרנ"ב, ראב"ד בבר"ץ של רש"ס.
7. ע' פסחים ג:

ה. תשובת ר"ג הרץ זצ"ל

גבי"ק הגיעני לנכון, ומה שטרם מעב"ת בענותותנו להעתיק לי דברי הגאון משאוויל נ"י, דבריו בזה לא מעלין ולא מורידין, כי לפי הנראה ממכתבו, לא סיימוהו קמיה איך ומה נעשה מכירת הכרמים, כי מ"ש "מלבד איסור לא תחנם", הרי באר היטב כתבתי, כי נמכר ע"מ לעקור, וקי"ל ר"מ, ור"י דאמר בפ"ק דע"ז (כ"ב ב') "מוכרין להן אילן ע"מ לקוץ וקוצץ", כדעת הרמב"ם דפ' כר"י בזה, וכן בי"ד סי' קנא². ומ"ש "איסור מפורש והארץ לא תמכר לצמיתות", לא ידעתי, וכי ארץ מכרנו, הגע עצמך, וכי עציץ נקוב בכלל "לא תחנם" או בכלל "לא תמכר לצמיתות"³.

אמנם מה שכתב שהוא "דבר זר מאד כו' והערמה דמוכח וכחוכא ואטלולא וחה"ש". הנה כבר עשינו בפני הגאון הריל"ד זצלה"ה, וכבר דיברנו עמו הרבה בענין הזה יותר מכל הדברים, ולא שמעתי ממנו שיחוש לזה, אך בכל זה לבי בעי בשביל זה שנראה הערמה מוכחת, וכבר כתבתי למעב"ת במכתבי הקודם, שרצוני לצרף לזה היתר של בעל שמן המור ז"ל, והכל כדי לצאת מן הערמה הנ"ל. ואפרש שיחתי, הנה המכירה היתה האילנות ע"מ לקוץ, ונתתי לו זמן להקונה, שמחוייב לקוץ בזמן ההוא קודם השמיטה, ואם לא יקוץ, הרשיתי שלא יתבטל המכירה, רק שהמוכר יש לו רשות לקוצצם בעצמו, על חשבון הקונה. וכעת הוספתי בתנאי שהברירה ביד המוכר, שאם לא יקצץ הקונה לזמן המוגבל, אזי יש רשות להמוכר לבטל המכירה באופן הנ"ל, ותשאר המכירה באופן אחר, דהיינו רק על שלש שנים, האילנות והקרקע של כל הכרמים, מתהום ארעא עד רום רקיע, על משך שלש שנים, שיהי' שייך להגוי כפי ההיתר של בעל שמן המור. והרווחנו בזה שלא עשינו ההיתר של בעל שמן המור לבר, כי לפי דבריו כבר הקשיתי במכתבי הקודמים, דלא גרע מכירה לזמן משכירות, וכמו שגזרו על השכירות משום לתא ד"לא תחנם" במכירה חלוטה, בודאי נכלל בזה הגזירה גם מכירה לזמן, דל"ג משכירות. אמנם עתה באופן שעשינו, נוכל לומר כי במכירה כזה שנעשה על תנאי באם היא מכירה דלא שכיחא ולא גזרו בה רבנן (אבל עדיין לא הוחלט אצלי לעשות כן ורצוני בזה הסכם מעב"ת).

ומ"ש מעב"ת על דברי מכתב הגאון משאוויל כי בודאי הרגיש בזה בעל שה"מ ובמכירה לזמן לא שייך לא תמכר לצמיתות ולא תחנם. מחפזון דמר, לא הרגיש, כי לא על בעל שמן המור כתב הגאון משאוויל כן, כי אם על היתר שנהגנו בו, ובודאי הצדק עם מעב"ת כי במכירה לזמן, יש לומר דלא שייך "לא תחנם". הגם שיש לפקפק לכאורה מסוגיא הנ"ל, דקאמר "צריכא דאי אשמעינן אילן בהאי קאמר ר"מ כיון דלא פסיד משהי ל"י" ופירש"י "משהי ל"י. עכו"ם במחובר ונמצא שנתן לו ישוב וחנייה ובקרקע" עכ"ל.

1. ה' שבת פ"כ ה"ד.

2. ס"ז.

3. בלאו הכי לאו איסור הוא מידי דלאיסור מכירה לנברי משום מכירה לצמיתות אינו אלא לשיטת הרמב"ן שהוא מפרש כוונת הלאו ולא תמכר לצמיתות לענין מכירה לעכו"ם לצמיתות וכבר כתבתי לעיל דאפילו להרמב"ן אינו אסור משום הלאו דלצמיתות רק בזמן שהיובל נהג משא"כ בזה"ז שאין היובל נהג, ה"ה דאינו אסור כלל למכור לנברי משום לצמיתות - הערת ר' יוסף צבי הלוי.

והנה מכירת אילן ע"מ לקוץ, אינו אלא מכירה זמנית, אפילו אם משהי לי' העכו"ם, אינו משהה רק לזמן וחשוב לי' חנייה. ודוחק לפרש, דלמא משהי לי' ולא יקוץ כלל, דא"כ בטלה המכירה, אלא ודאי, דמכירה לזמן חשוב חניית קרקע. אמנם י"ל דבזה פליג ר"י עלי' ולא חייש, משום דאם אפי' משהי לי', לית בי' חני', כיון דאינו אלא לזמן. אמנם ק', דשם איבעיא עלי', "בהמה כו' התם טעמא מאי שרי ר"י, דלאו ברשותיה קיימי ולא מצי משהי להו" ופי' רש"י "שחת ואילן וקמה בקרקע ישראל נינהו ולא מצי לשהויינהו דישאל מעכב עלי' עכ"ל. הרי טעם ר"י, משום דהישראל לא יניח לי', הא בלא"ה אסור. וצ"ל דלהמסקנא דאמרינן "לא שנא" לא הוי טעמא דר"י משום שהישראל לא יניח לו, רק כנ"ל, דבמכירה לזמן לא שייך בי' חנייה, וצ"ע בזה. ועי' בבאורי הגר"א ביו"ד סי' קנא' בזה שכ' דטעם דאילן כו' כו' ובהמה אחד הוא ע"ש. ומעתה י"ל בודאי, דזהו פירוש הבעי', אם נאמר דאע"ג דחני' ליכא מדאורייתא, מ"מ כיון דאם משהי לי' נראה כחני', הי' ראוי לגזור רק משום דלאו ברשותיה קיימא, ולא מצי משהי לי', וא"כ בבהמה דברשותיה קיימי, אסור, אע"ג דאם משהי אינו אלא מדרכנן, או דלמא ל"ש, דלא גזרינן כלל דלמא משהי, כיון דהוי רק מדרכנן, ול"ש אילן ול"ש בהמה, וכן הוא המסקנא. ואדרבא יש להוכיח⁵ דליכא חני', במכירה לזמן מדאורייתא, דאל"ה איך מדמה לה לבהמה, דהא י"ל דאפילו לר"מ דגזר באילן, היינו משום דאי משהי לי' עובר מדאורייתא, משא"כ בבהמה, אלא ודאי גם באילן אינו רק נראה כחני' בקרקע.

.4 ס"ק טז.

.5 בסוגיא דע"ז כא.

ו. מכתב הרי"א ספקטור זצ"ל

ב"ה, יום א' כ' תשרי תרנ"ו, קאוונא.
כבוד ידידי ה"ה הרב הגאון המפורסם כש"ת, מו"ה נפתלי הערץ נ"י, אבי"ד דק' יפו שלום וכט"ס.
אחדש"ה.

מכתבו הגיעני. במה שדרש ממני ע"ד השמיטה, הנני להשיבו כי לא חדשתי עתה שום דבר, וכמו שיצא ממני דעתי בשנת השמיטה העבר, כן דעתי עתה בלא שום התחדשות, וד' יהי' בעזרינו להקים הדת על תילה. והנני לברך את מעכ"ת בגמר חתימה טובה ומבורכת, כנפשו ונפש ידידו דוש"ת,

יצחק אלחנן החופ"ק

ז. מכתב האדר"ת זצ"ל

לידיד הרב המאוה"ג וכו' וכו', מו"ה יוסף צבי הלוי נ"י, הממלא מקום רב ביפו עה"ק תוב"ב¹, שלו' שלו' וברכה סלה.

כמלואים אל מכתבי מאתמול, הנני להודיעו, בדבר ש' השביעית הבעל"ט, אשר אתמול דברתי עם כ' הגאון, סבא קדישא הרש"ס נ"י, איזה אופן נוכל להקל חומר השביעית, מפני פק"נ מאות בתי אבות הי"ו, וספרתי לו כל אשר דברתי עם כ' חותנו, הרה"ג זצ"ל, יבדל לנו ד' לחיים ארוכים וטובים, בפרטי ההיתר, אשר הגאון הבריסקי² זצ"ל הסכים לו. ונענע לי כי יפה אמרתי לחותנו זצ"ל, כי כאשר עשה אז בשנת השביעית הקודמת³, כן יעשה גם עתה. והנה בעוה"ר למגינת לבנו, נסתלק לפתע פתאום, ושקעה שמשו בצהררים ל"ע, ע"כ אנחנו ממלאים ידי כת"ה להודרוז בזה, ולעשות ככל הדברים המסתעפים אל אותו ההיתר של מכירת האילנות, שיהי' הכל כדת של תורה ובודאי ימצא בכ"ק של חותנו זצ"ל, או שיודע כת"ר בעצמו, כפי אשר עשה, וכן יודע גיסו הר"י⁴ בודאי. ויודיעני כת"ר נ"י בדבר השדות של המושבה עקרון איך עשו אז. ולע"ע אין אנו יודעים באיזה דבר להקל להם, וד' יאר עינינו בתוה"ק ואל יציל מפינו דבר אמת⁵. ואמנם בענין הוצאת פירות שביעית לח"ל, צ"ע הרבה, ובלי ספק ימצא כת"רה, בכתבי חותנו ז"ל, מה שהעלה בזה בשביעית הקודמת⁶, ואשר בודאי הי' בהסכם הגאון מבריסק זצ"ל. מעמל היום א"א לי לכתוב כעת יותר, ורק מפני המוכ"ז חשתי לכתוב עתה בלילה. והנני בזה מוקירו, מצפה אשרו וטובו,

אלי' דוד

1. מאז פטירתו של חותנו, הרב נפתלי הרץ הלוי זצ"ל, ועד להגעתו של מרן הרב זצ"ל ליפו, שמש הר"י הלוי כמ"מ הרב בעיר יפו.
2. ר' יהושע ליב דיסקין.
3. תרנ"ו.
4. ר' יוסף הלוי, בנו של רנ"ה הלוי, משנת תרמ"ט שמש כרב היקב בראשל"צ. מח"ס "יקר הערך".
5. עפ"י תהלים קיט, מג.
6. עי' לקמן מכתב ח.

ח. ר"נ הרץ זצ"ל

לענין סחורה בפירות שביעית והוצאתם לחוץ לארץ. במסחר היין, נהגתי בשנת השבע תרנ"ו. נמכרו האילנות והגפנים לנכרי, על מנת שיעקרו הנכרי לשותלם בארצו, ונמכרו עם העפר שיעור יניקה. והרווחנו בזה א. בענין לאו ד"לא תחנם" כי באופן כזה מותר כמבואר בפ"ק דע"ז. ב. כי המכירה היא אמיתית ומתקיימת, כי אעפ"י שבארץ ישראל

ע"פ נימוסי המלוכה, אין שום מכירה מועלת כלל, רק הנעשה בנימוסי הממשלה של המדינה, וכל שאר המכירות שנעשו, אפי' על ידי הקונסול¹ אין בו ממש, אמנם כל זה קרקע ממש במחובר, אבל אילנות לתלוש נחשב למטלטלין, ומכירתם הנעשה באיזה אופן שיעשה, אפילו עפ"י ב"ד של ישראל, מכירה גמורה הוא בדיניהם ג"כ, אלא שצריך לשלם בעד מארקין² אבל המכירה בתקפה. באופן כזה נשאר הגפנים והפירות והיין הכל של הנכרי, ודין פירות נכרי להם, אע"ג דאמרינן בפ' השואל³ דשטף נהר זיתיו בנעקרו בגושיהו⁴ ונתנן לתוך שדה חברו דיחלוקו, אלמא דגם לבעל הקרקע יש חלק בפירות, א"כ לא הוי לגמרי פירות נכרי. התם היינו טעמא דא"ל אנא נמי נטעי במקומם כמבואר שם⁴, אבל בנידון דידן, הא בשביעית אסור ליטע, ולא עוד אלא, כיון שכל עצמן של בעלי הקרקע שמוכרים לנכרי, הוא בשביל להסתלק מהפירות, שיהיה של נכרי, א"כ בודאי סליקי סליקו נפשייהו מכל וכל ואין להם חלק בהפירות כלל וכלל, וסברא הזאת נזכר בכמה מקומות בכעין זה. ומעתה לכאורה תלי' הדבר אם יש קנין לעכו"ם בא"י או לא. וידוע מחלוקת הב"י והמב"ט⁵, ובס' פאת השלחן⁶ האריך בזה, והעיקר כדעת הב"י דפירות עכו"ם אין בהם קדושת שביעית, ולפיכך אם באו ליד ישראל וגמון, חייבין בתרומות ומעשרות. ובס' אבקת רוכל⁷, כ' הב"י, שגזרו בנידוי על כל מי שלא ינהוג כן ע"ש. וא"כ כיון דאפי' באו אח"כ ליד ישראל, אין בהם קדושת שביעית, וא"כ מותר להוציאם לח"ל ולעשות בהם סחורה. ועפ"י אופן הנ"ל, נהגתי היתר הנ"ל בהסכמת הגאון מהר"ל⁸ דצ"ל ה"ה מבריסק, אמנם אחרי שהסכים על כל הנ"ל, והוא ז"ל הוסיף אח"כ, שכל העסק יהיה רק ביד הנכרי, והיין לא ישגוחו עליו על הכשר נסך, וימכרו לגויים. ואפשר שטעמו הי' שחשש לחומרת השל"ה⁹ ז"ל לאסור לקנות משל גוי, וכן הסכים החרדים⁹. אח"כ הרבינו עליו בדברים, והראינו לדעת שהוא דבר שאין הצבור יכולים לעמוד בו, והסכים להתיר, אבל הבנתי כי לא היתה דעתו נוחה כ"כ, ולא התיר רק לזמן ההוא.

1. נציגי המעצמות הזרות באמפריה העות'מנית, שבתוקף הסכמי הקפיטולציה היו להם זכויות משפטיות עצמאיות.
2. בולים - מס.
3. ב"מ פ"ח מה.
4. שם ק"א.
5. שו"ת אבקת רוכל סי' כב"כה.
6. פכ"ג הי"ב ובס"ק כט.
7. סי' כה.
8. שער האותיות אות ק' (עמ' נו ד"ה ומאחר).
9. פרק נד.